

Baranyai György:

**„amúgy meglebegtetve értelmünket”
avagy a harmadik háborító***

„...lebegő rémalak inte felém.”

(Kölcsey Ferenc)

„...valamennyi témája..., miközben tükrözik a történéseket, egymás tükröződései is... Az antik falikép... Az *Emlékiratok* valamennyi alaptörténetének modellje.” (Bernáth Árpád) „Egyetlen pillanatot rögzít Nádas: magának a tenyészésnek soha mint olyat, meg nem fogható, örökkévalóan ismétlődő pillanatát... minduntalan arról a vágyról olvasunk, hogy elbeszélőnk mintegy ne még mindig külső megfigyelőként legyen csak képes >>tudósítani<< erről a tenyészésről, hanem végképp levetközvén mindazt, ami még elválasztotta tőle, képes legyen maradéktalanul föloldódni benne.” (Boros Gábor) (...) „A falikép >>leírásának<< szentelt fejezet bonyolult belső megfeleltetésekkel előremozgó-visszahajló szerkesztésében a formaegészt vezérlő elvekre ismerünk. Erre utal többek között a visszatérő hármasságok sora (...). Együtt vannak a regény lehangsúlyosabb motívumai (...), >>ami most történik<< ... >>egy régebbi történés vonatkozása <<, ... >> utalás egy még régebbire <<... a Történet összekuszáltsága, illetve az önkioltás gondolata sem véletlenül merül fel éppen itt... A mű létrehozására vonatkozó reflexió a lét-nemlét alternatívái között szituálja az írást, s ezzel ismét egy hármasság pillérű alakzatot tesz teljessé, amelynek modellje a nagyszerkezet alaprajzában is felfedezhető.” (Thomka Beáta) „A lehetetlenről van itt szó, amiről mégis folyamatosan beszélünk... Ez az erdő szorosan összefügg a gyerektörténet kertjével és a berlini történet dantei sötét erdejével, ahová Theával mennek el, azokkal a helyszínekkel tehát, ahol a lehetetlen szerelem lehetséges lenne... (...) >>Ez az elbeszélés nem sikerülhetett<< - olvassuk aztán, és közben Thomas >>megírja<< azt a szöveget (e fejezet végét), ami stilisztikailag ennek a regénynek lesz a csúcspontja.” (Károlyi Csaba)...

(Balassa Péter): „E fejezetárlatról szeretnék beszélni, tehát az *Egy antik faliképre* című, szám szerint 11-dikről. A szakirodalom és a magam véleménye szerint is stilisztikai csúcspont ez, a tükrök >>végső<< tükre, mely tartalmazza az összes többi, ugyanakkor sajátos dadogás, melyet nagyfokú jelentésszóródás jellemez. Ez a fejezetvég egyben összefoglalja a regény jelentésanalízis mintegy >>üres/túltelt<< és mélybe süppedő helyeinek értelemösszefüggését, mely az erdei helyszínek újraegyesítésével óriásmetaforát hoz létre. A műegész *arkhéjának*, illetve az epifániák (Thomka) epifániájának is lehetne tekinteni: >>...ez a minden valójában nem volt semmi<< és: >>...olyan egyszerűnek tűnt<<“ ... „A >>Nem volt sűrű erdő...<< szavakkal kezdődő rész még mindig az eddigi stilisztikai regiszterben mozog, az erdő leírása egy óriásmondatban történik meg. Utána egy jóval kevesebb tagmondatból álló, de még összetett mondat áll, amelynek középpontjába egy német szó kerül, amely az erdőben járás, a

*A g(enius) loci v(alóság)referenciáiból:

1. A Deák Ferenc Megyei Könyvtárban (DFMK-ban), pontosan a Deák-szobor háta mögötti földszinti helyiségben található (jelenleg elzárva) a Nádas Péter Gyűjtemény, és ugyanott működik 2003. szeptember elejétől majdnem 2004. január 22-ig a Pannon Tükör (PT) szerkesztősége.

2. A PT kulturális folyóirat 8. évf. 1. száma 2003. I. negyedév jelzettel már innen szerkesztve jelent meg, s a Folyamatoság és megújulás című szerkesztői beköszöntő végén ez a dátum olvasható: Zalaegerszeg, 2003. szeptember 11.

3. B.Gy. (bővebben 1. fent)

bejárás, az utak és akadályok latolgatásával kapcsolatos: >>itt lehetett menni, ám egyáltalán nem háborítatlanul... bedőlt fa vastag törzse ugyanilyen váratlanul el is állta a természetes utat, netán egy hatalmas, csúcsos, sima, fekete lávakő, melyet a nyelv találékonyan „findlingnek” nevez, *amúgy meglebegtetve értelmünket a talált tárgy és a talált gyermek fogalmai között...*<< A lelenc és a talált lávakövek jelentése utalna a talált gyermek (német és nemzetközi) mesemotívumára? Vagy esetleg a görög >>vallásból<< ismert hermára?” (Balassa Péter kiemelései, amúgy az egész fentebbi idézet-sorozat az ő Nádas-monográfiájából való. Balassa Péter: Nádas Péter. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1997., 372-373. és 379. p.)

Thomas >>írja<< az Emlékiratok stilisztikai csúcsára lépve:

„...itt lehetett menni,

ám egyáltalán nem háborítatlanul,

mert mondjuk

- I. egy behulló fényfolt melegből fölszökő bokor,
- II. bedőlt fa vastag törzse,
ugyanilyen váratlanul el is állta a természetes utat,
- III. netán *egy hatalmas, csúcsos, sima fekete lávakő*,
melyet a nyelv találékonyan >>findlingnek<< nevez,
amúgy meglebegtetve értelmünket
a talált tárgy és a talált gyermek fogalmai között,
s amelyeket bizonyos történetek szerint
az északi tengerek óriásai hajigáltak így szertesztét
a parti síkon,
ahol később,
csatáik csitulva után a csendes erdők kinőttek.”

A harmadik háborító hatalmas (Thomas-más *monogramos*) magmatikus-magnetikus-Mannásvány a stilisztikai csúcson: (név)Varázsoshegyet utánzó alakú uta(n)zó-kő(szikla) (p.): egy „vándorkába”-vándorkő:

olyan, környezetétől elütő hatalmas kő, kőzettömb, amely a messzi-messzi múlt időben, még a jégkori jégtakaró mozgásával került messzi-messzi vidékről mai helyére, jelesül netán oda, ahol van és ahol irodalmi dimenzióban is jól értelmezhető:

„netán (‘kis valószínűséggel, de esetleg’)

egy hatalmas, csúcsos, sima fekete lávakő”? Péter

ki/mi a *hetedik* „ein” „stein”, Péter?

vagy

az „October” (=‘nyolcadik’), ha a „netán” is beleszámít?

pl. A Petrik Lajos Vegyipari Techn. valahai deákja ne tudná - özvegy Petrikné ebédjén (s leányán) is túlmenően (NP-bibl. 133.) - azt, hogy az ásványok (azokat a természetes, élettelen testeket nevezzük ásványoknak, amelyek egész tömegükben egy-neműek és állandó vegyi összetételüknek bizonyos állandó külső alak felel meg) legáltalánosabb tulajdonsága a vegyi alkata, s ez esetünkben magnetikus-varázsos erejű, lévén a „fekete lávakő” magmatikus eredetű (a lelencé lett s eszméletét vesztő Simon Péterre gondolva mondhatnánk ide családregénye végét: „mélyebbre nem látni ki. Nem.” NP-bibl. 625.), mágnesvasérc-mágnesvaskő, a vas legjobb érce, vastartalma az összes vasércnek közül a legnagyobb, 72,4 %, fekete, fémfényű, nem átlátszó, hatalmas, vaskos tömegű, csúcsos, sima, s netán éppen ott van, ahol van, mint ama október 23-án a Névtelen elbeszélő, ama akkori fiú, aki a „*Temetések évé*”-ben „annak a keddi napnak az

estéjén” talált[!] gyermek is, aki a Kossuth-szobor talapzatához támasztva felejt ott a rajztábláját – veszteség nélkül nincs semmi

Mannásvány: man(n)ásvány

talált „man” (általános alany)

talált „ásvány” (tárgy)

közöttük

talált (n) (‘nadas’-monogram)

„meglebegtetve értelmünket”: kedves’en’ interpre... amúgy esetleges magyarázatul se ’fogadd be a vasat!’, mert közbevetem Rilket NNÁ fordításában:

„Saját halálát add meg, Istenem,

mindenkinek, azt, mi létében érik,

amelyben vágy volt, inség s értelem.”

„...első kötetével hatott rám Tandori Dezső – nyilatkozta 1977-ben Nadas Péter -, s különösen szeretem az *Egy talált tárgy megtisztítása* című versét” (NP-bibl. 630. – Alföld, 1977. 7. sz. 47. p.)

1973-ban Tandori e verscímet a napsárga második kötete címévé is tette, s e kötet mottója: >>”...s mint talált tárgyat visszaadja...” (József Attila)<<, in. *Eszmélet*, X., 5. sor.

Mielőtt e kötet fülszövegét is citálnám, a mottó tágabb szövegkörnyezetét, a teljes X. versszakot, versmondatot idézem:

„Az meglett ember, akinek

szívében nincs se anyja, apja,

ki tudja, hogy az életet

halálra ráadásul kapja

s mint talált tárgyat visszaadja

bármikor – ezért őrzi meg,

ki nem istene és nem papja

se magának, sem senkinek.”

Tandori fülszövege: „Ha egy út folytathatatlanak látszik, vagy talán az is, mi magunk változunk meg (közbevetem Rilket Tóth Árpád fordításában: >>...Változtasd meg élted!<<), hogy továbbléphessünk. Ha megelégedjük a >>teljesítményt<<, ha úgy érezzük, ránk kényszerítette magát csupán, kihasznált bennünket, nem biztos, hogy igazunk lesz; de életünk múltóbb szerves világa (közbevetem Nástól: amilyen a föl-szőkő bokor s a bedőlt fa, de nem a harmadikként hangsúlyozott!), amit helyette mindinkább vállalni kívánunk, új fájdalommaságot nyit ránk, mely szerényebb lehetőségeivel mintha hozzánk közelebb állna. Így e könyv is legalább kétarcú. Minden túlfeszített érzés: tragikus vétség; egyik büntetése, hogy formáját tartjuk túlfeszítettnek, könnyedén elvitatgatván e >>formától<< javarészt mindazt az érzelmi hátteret, melyből kiválnia egyes-egyedül érdemes volt. De ki lenne olyan magabiztos, hogy önmaga iránt is kétségei ne támadnának? Így aztán, ha egy út folytathatatlanak látszik, vagy...” (közbevetések – B. Gy.)

„amúgy meglebegtetve értelmünket a talált tárgy és a talált gyermek fogalmi között” eNPé esetében értelemszerűen lehet e kettő között(-ben[n]) egy harmadik talált (s lehet így oda-vissza >>találat<<):

amúgy[2] mintha halász jönne, szála amúgy[2] s jön elő amúgy[2] >>a-négykötetes-halász-előd<<-beli Block[2] 1.a/ blokk-ból >>származó<<-elhagyott találék(ony)-lelemény-lelenc, az így fel-fogott(!) fer(r)otikus findlingsblock-„findling” mögött lévő előtti, az arché, az általunk ismert *Emlékiratok könyve* című töredék nagyszerkezet

értelmi-érzelmi megelőzöttsége mint *Talált cetli* (1974-ből), s e jóldeterminált rejtő-cím szellem-sugárzó anagramma-imaginációja „Látlelti Act” (us) (zárójelben mondva: Phoibosz = „Ragyogó”, néha egyszerűen csak így nevezték a görög napistent, Apollónt – ő, a kedves Kerényi, ha tudná, mit művelünk itt! a fogalmakhoz való viszony mint Rilke-i „Rodin az Isten tenyerében című szobrával” stb.): e „Látlelti Act”-a valaha ad ac-ta, csak 18 év múltán publikálja először, ám akkor kötetcímmé is avatja, de azt imígy[en] teszi: „Talált cetli és más elegyes írások” (NP-bibl. 1827.), Pécs, 1992. Jelenkor. 318. p.

Te hát!, e 11 betűs cím a nAGY O(p.) 11. fejezetében itt s így pré-selődik elő, s e két-szavas cím egy kétrészes text-torzó műegész (meg)jelölője, neve.

Nem kevésbé értelemszerűen kimondható már az is, hogy a maga teljességében kimondhatatlan-szövegű *Talált cetli* „láthatóan” („szellem napvilága ragyog be”) Rilke *Archaius Apolló-torzója* nyomán született rejtett >>felelet<< („monológ helyzetben”): a (Tóth Árpád fordításában) >>...Változtasd meg élted!<<-re szólózik az „ezt sem lehet - n”, mint szintén utolsó sor, mint valaminek a vége, mint valami >>...nem látni ki. Nem.<< (NP-bibl. 625. *Egy családregény vége*. Bp. 1977. Szépirod. Kvk. 231 p. A megírás évei: 1969-1972, Kisoroszi), s a vége-vége, mint monogram, mint „fába szorult féreg”, ahogyan egy 1972-es interjúbán léthelyzete jellemzésére mondta (NP-bibl. 530. – És, 1972. febr. 26., 7. p. *Megjegyzem*, 1987-ben már így fogalmazott: „Ne változtasd meg élted, ilyesmi eszedbe ne jusson. >>Azzá légy, ami vagy.<<” NP-bibl. 1180. és 1321. – *Évkönyv*, Bp. Szépirod. Kvk. 1989, 12. p.)

E „Ragyogó” text-torzó közel egyharmad-kétharmad arányúan kétrészes remegés (a sorok, a szavak-szótörmelékek s a betűk számosságai tekintetében egyaránt ilyen arányú: 6:13, 19:37, 102:208), tengelyszimmetrikus szövegtest-láttelel – sorsa, alkata, *tehet-sége* így karózta fel**, így v a n magnetikusan! – amelyben szerzője (egy *Talált cetli*-nek ki a szerzője?) önmagát orvosként nevezi meg – az istenek orvosához hasonlóan így, ugyanis Apollón másik híres mellékneve Paieón vagy Paian: „Gyógyító” – ars poetica ez, s kétségtelen, hogy a „Nádas Péter” arányosan-osztott, jól-mérlegelt (a Mérleg jegyében született, Helén napján – ebbe most ne menjünk bele, nem mintha az erotika nem lenne folyton-folyvást...-, s emlékezhetünk a neves szerző rendszeresen visszatérő évszakos időkielölő októberi náthájára, >>Nádas októberi náthája!<< a „*Hazatérés*”-ből, NP-bibl. 1019. – *Jelenkor*, 1985. 11. sz. 957-968. p., monográfiájában Balassa is foglalkozik vele, erre még visszatérünk, ha lesz férőhelyünk hozzá) egyik névanagrammája felerészben – éppen felerészben (vö. *Eszmélet* X/5. himnikus áldozat! Freud! felettes-ÉN) – az Apollón-himnuszok neve: „értsd: paeán”.

**”Mint egy felkarózott futóbab, amelyről már senkinek nem jut eszébe az a fehér csíra, amely a fekete földből kibújt, s nemcsak fölfelé, de lefelé is nőni kezdett. És talán nem is olyan rossz ez a hasonlat, mert tulajdonképpen és végső soron nem a gyerekkor érdekel, még ha a gyerekkor ebből a szempontból megkerülhetetlen is, hanem egy olyan dimenzió, amelyben a csíra, a gyökér, a szár és a levél, sőt, még a támasztékként beszúrt karó is egységes és szerves egészként érzékelhető; az áthatások rendszere érdekel; az időbeli összefüggéseknek az a rejtett rendszere érdekel, amely a múlt nyomásaként jelentkezik, s a jelenbeli gesztusokból láthatóvá préseli a tíz, tizenöt, vagy akár a hatszáz évvel ezelőtti eseményeket; és telve van olyan észrevétlen utalásokkal, amelyek mind a jövőre vonatkoznak; az érzelmi előrejelzések rendszere érdekel, amelyben a történelem és a képzelet, a mítosz, a sejtetem, az érzékiség és az értelem arányos egységet adhat.” – Részlet a már említett 1977-es interjúból, NP-bibl. 630.

köve alatt mégy! A hetedik te magad légy! – az egészében kimondhatatlan text-torzóban (ahol az utolsó sor végén csak egy betűvé csonkolt a zárszói-én) is >>a hetedik<< az ismétléssel nyomatékositott-kiválasztott-konstituált én: a hétszótagos hetedik sor ez: „orvos is vagyok – orvos:”

ez a másodszer-kimondott >>orvos:<< - a Paian: „Gyógyító”

a 19 sorból

56 szóból, - csonkból, - törmelékből álló

szabad(ságvágy)vers

23. szava!

Nekem jutott 2003-ban kimondhatni.

És hol van már az októberi nátha?****

Miként a *Talált cetli* 19 sorból áll, azonképpen az *Emlékiratok könyve* 19 fejezetből épül, pontosabban 19 fejezetből áll és 3+1 memoárt tartalmaz, s a 19 plusz 3+1 véletlenül éppen 23. Az *Emlékiratok könyve* is töredék – a nagyforma látszatába beépített töredékesség és megírhatatlanság (nem is tudom, ki s hol mondta ki ezt) – s a *Talált cetli* is fragmentumként mementő-műegész. Nádas majd’ három évtizeddel ezelőtt, s már a krisztusi kor felé közeledve írta 1974-ben a *Talált cetlit* (ezt az évszámot a készülő bibliográfiájához annak idején ő adta meg), talán akkor, amikor az 1973-ban írni kezdett *Emlékiratok könyve* első változatához készült kéziratalmazt megsemmisítette, hogy aztán néhány hónap múlva hozzákezdjen az általunk is ismert *Emlékiratok könyve* megírásához. A most már harmadszor hivatkozott 1977-es interjú végén ennyit mond erről: „És regényt írok. Sajnos, még nincsen belőle több, mint hatvan hasznos oldal. Meg mérhetetlen mennyiségű hasznosan haszontalan. Talál kialakul.” (NP-bibl. 630.)

Aztán 1986-ban megjelent az *Emlékiratok könyve* (NP-bibl. 1038.) és olvasható lett a mű hétszavas befejező mondata is, vagyis az akkor már halott Névtelen elbeszélő utólag, barátja, Krisztián által közzétett jegyzeteinek utolsó mondata:

„Ilyen egyszerű,

igen,

ilyen egyszerű volt

minden.”

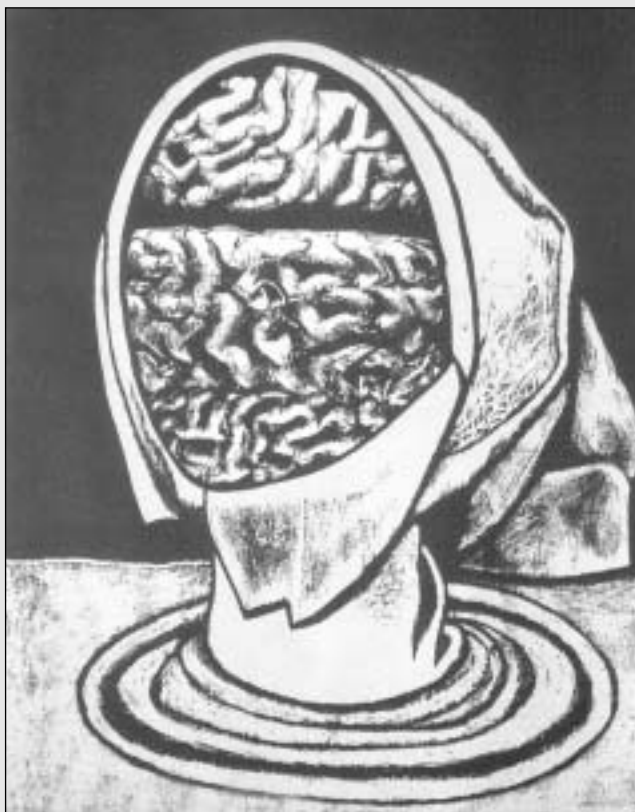
„*Igen, minden lépés, mit akár a nemtelen halálra, akár a nemtelenség boldogságára vágyakozva megtettem valaha, ebbe az erdőbe vitt. Nem volt sűrű erdő...*” (Kiemelések – B.Gy.)

Kulcsár Szabó Zoltán és Balassa Péter nyomán (Balassa im. 307. és 312. p., ill. Alföld, 1994. 7. sz. 54-70. p.), előbbi: „Manapság, amikor a nemzetközi irodalomtudományi diskurzusban nagyjából legitimálódott az a felfogás, miszerint minden mű már leírt szövegek >>végtelen<< univerzumában léteznek, és ez befolyásolja értelmezhetőségét, bármelyik irodalmi műalkotás elemzése során számot kell(ene) vetni az intertextuális kapcsolódások aktualizált funkciójával... az *Emlékiratok könyvé*nél (is) már a cím >>architextuális<< (G. Genette), azaz a műfaji jegyek révén létrejövő viszonyfunkciót teremt. (Közbevetem csak úgy, a *Talált cetlit* – B.Gy.)... a dolgozat előrevetett következtetése szerint – a Nádas-mű a posztmodern korszakküszöb előtt áll, H. Blumenberg kifejezésével a posztmodern korszakváltás cusanusi aspektusát képviseli... Maga az eljárás persze... egyben (irodalom) történeti értelmezési teret is nyit (illetőleg körülhatárol) az egész műnek, a >>spontán emlékezés<< prousti hagyományára utal. Ahogy a francia írónál a teasütemény, az *Emlékiratok könyve* első soraiban a nátha az

az (önkéntesen meghatározott) jel, amely elindítja a visszaemlékezési folyamatot. Igaz,... ez csak egyszer szükséges: az emlékezetfolyam el nem apadását a metonimikus, metaforikus, analitikus elbeszélőmódok és – korlátozott mértékben – a tudatáram-technika variálódása biztosítja. (...) (A Thomas Mann-rájátszással) Nádas egyben a klasszikus, dialogikus intertextualitás hagyományhoz kötöttségének egyik legjelentősebb epikai megvalósulását is előhívja, nemcsak a Thomas Mann-i hagyományt, hanem annak hagyományértési attitűdjét is felidézve. Mann rafinált utalástechnikája a dialogikus jellegű intertextualitás egyik csúcspontja... Mindez tehát azt az intertextuális magatartást hangsúlyozza, amely az európai kultúrtradíció >>nagy elbeszéléseinek<< összegzett tapasztalatára vonatkoztatja saját szövegeit.”

Balassa Péter a >>nádasi nátha-ügyben<< így reagál: „Igaz, hogy a fikció felől nézve a nátha az első oldalon megjelenő önkéntesen meghatározott jel, amely elindítja az emlékezés folyamatát, de a monográfia jelezheti, hogy ezúttal rejtett önéletrajzi >>beletitkolásról<< is szó van. Nádas Péter a *Hazatérés*ben említi, hogy október, születési hónapja >>különös hónap... a szép tárgyyszerűség örömteli évszaka<<, másfelől azt is említi, hogy ugyanekkor menetrendszerűen megérkezik a náthája és az ezzel járó különös lélekállapot. Nem tudni, hogy tudatos rájátszásról van-e szó, a regény őszi >>náthás<< kezdeténél és jelentősége kiemelésénél, mindenesetre Thomas Mann is különös jelentőséget tulajdonított saját születési hónapjának...”

„amúgy meglebegtetve értelmünket”, gondoljunk bele: ahhoz, hogy egy cetli talált lehessen, előbb elhagyottnak, eldobottnak, elveszettnek, elfeledettnek stb. kellett lennie.

Benes József (Magyarország): Agyátültetés (2002. – Lendva)